

*„Így maradok meg
hírvivőnek...”*

IN MEMORIAM Soós Kálmán

Tanulmányok
Soós Kálmán emlékére

„Így maradok meg hírvivőnek. . .”

In memoriam Soós Kálmán

Tanulmányok Soós Kálmán emlékére

1962–2011

„Így maradok meg hírvivőnek...”

In memoriam Soós Kálmán

Tanulmányok Soós Kálmán emlékére

PoliPrint
Ungvár
2012

УДК 378.11(477.87)
ББК 72.4(4УКР-43АК)
Т 15

A tanulmánykötet a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke egykori vezetőjének, az intézmény későbbi rektorának emlékére – egykori kollégái, tanítványai, a tanszék oktatóinak és végzőseinek máshol eddig nem publikált tudományos kutatási eredményeit tartalmazza. A munkák zöme Kárpátalja múltjával és/vagy jelenével foglalkozik. A vidék történetére vonatkozó levéltári források feltárása fontos eleme szűkebb pátriánk múltjának megismeréséhez, ugyanis a történeti források hiánya okozza a legtöbb félremagyarázást a terület történetével kapcsolatba.

A kiadványt Kárpátalja múltja és jelen iránt érdeklődők széles körének ajánljuk.

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék,
ill. a Lehoczky Tivadar Intézet műhelyében.

Szerkesztette:
Szamborovszkyné Nagy Ibolya

A kiadásért felel: *Orosz Ildikó, Szikura József*
Korrektúra: *a szerzők*
Tördelés: *Lukács Attila*
Borítóterv: *Lukács Attila és Szamborovszkyné Nagy Ibolya*

Nyomdai munkák:
PoliPrint Kft., Ungvár, Turgenyev u. 2.
Felelős vezető: Kovács Dezső

ISBN 978-966-2595-22-2

© Szamborovszkyné Nagy Ibolya, 2012
© A szerzők, 2012

Tartalom

ELŐSZÓ

Minden tenger vize egy érrel kezdődik...*(Szamborovszkyné Nagy Ibolya)*..... 7

TANULMÁNYOK

Adalékok Bercsényi Miklós és Károlyi Sándor katonai együttműködéséhez.
Erdélyi hadműveletek (1705-1710) *(Baráth Julianna)*..... 11

Adalékok a honfoglalás és magyar államalapítás megítélésének
tanulmányozásához (Szemelvények kárpátaljai ukrán honismereti művekből)
(Bocskor Medvecz Andrea) 27

Szolidaritás és közösségvállalás *(Braun László)*.....50

Magyar-magyar kapcsolatok prezentációja a Kárpáti Igaz Szó
napilapban, a brezsnyevi időszak alatt (különös tekintettel Kárpátaljára és
Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére) *(Császár István)*.....59

A királyi biztosi intézmény az 1831-es kolerajárvány idején Perényi Zsigmond
biztos példáján *(Dancs György)*.....66

Az ukrán közigazgatás reformjának lehetséges hatásai a kárpátaljai
magyar érdekképviseletre *(Darcsi Karolina)* 75

Helységnévvaltozások Kárpátalján, a területén végbe ment hatalomváltások
tükrében *(Dobos Sándor)*.....93

Az eleveelrendelés tanítása a dordrehti kánonokban *(Lőrinczné Fábán Éva)* 109

A kárpátaljai magyarság és az ukrán-magyar alapszerződés konfrontációjának
háttérére *(Lukács Attila)* 122

A polgári lakosság Magyarországról és a Szovjetunióhoz csatolt Kárpátaljáról
történő kényszermunkára hurcolásának összehasonlító elemzése *(Molnár D.
Erszébet)*..... 132

Kárpátalja paleolitikuma a petroarcheológiai kutatások előzetes eredményeinek
tükrében *(Rácz Béla)* 145

Szalóka és szomszédjai a 18. századi titkos katonai térképeken *(Soós Kálmán)*..... 157

„... <i>Nem tehetnek ők sem róla, hogy közénk kerültek</i> ” Az első Csehszlovák Köztársaság kárpátaljai telepítéspolitikájának néhány aspektusa (<i>Szakál Imre</i>).....	165
Két évtized tükrében. Az iskolai történelemtanítás helyzetének alakulása Ukrajnában (1991-2011) (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	179
A revíziós gondolatok és megvalósításuk a trianoni békét követően (<i>Szölősi Nóra</i>).....	198
A kárpátaljai egyházak helyzete az 1950-es évek végén és a 60-as években (<i>Váradi Natália</i>)	210

FORRÁSKÖZLÉS

A máramarosi koronavárosok privilégiumairól (<i>Csatáry György</i>).....	228
A kötet szerzőiről	248
Soós Kálmán szakmai életútja	251
Soós Kálmán műveinek bibliográfiája 1989-2011 (<i>Összeállította: Lehoczky Tivadar Intézet</i>).....	254

Két évtized tükrében

Az iskolai történelemtanítás helyzetének alakulása Ukrajnában (1991-2011)

A szervezett tömegoktatás bevezetése óta, ami kontinensünk egyes régióiban már a 18. században beindult, a történelem sajátos helyet foglalt el az iskolai tantárgyak sorában. E sajátos szerepet annak köszönhető, hogy az állam (a 18-19. században az uralkodó) iránti lojalitás kialakításának folyamatában a történelem hatékonyan tudott beilleszkedni, időnként ki is szolgálva a fenntartó elvárásait. A mai nemzetállamok zöme ezen iskolai tárgy szerepét ugyanabban látja, mint azt egy-két évszázaddal ezelőtt a birodalmak látták. A történelem iskolai tárgyként kifejezetten alkalmas volt (s alkalmas ma is) a vezető ideológiai és politikai irányvonal közvetítésére. Jelen tanulmányban az oktatástörténeti aspektuson túl inkább a történetírás szemszögéből közelítettük meg a kérdést. Az adott időszak iskolai tárgykénti lehetőségeinek bemutatásával karképet próbáltunk rajzolni, ill. tükrözni az ország életében zajló események létrehozta folyamatokat. Csak a tárgykénti általános feltételeit mutatjuk be kronológiai rendben, nem térve ki sem a taneszközök, sem a szakdidaktika kérdésére.

Mikor 1991-ben darabjaira hullt a Szovjetunió, a tanárok az eljövendő „szép új világtól” azt várták, hogy majd emberi léptékűvé változtatja a közoktatást, s nem csak pártideológiákkal átszőtt múltat, de történelmet is lehet végre tanítani. Hisz a 1945-91 között a történelemtanítást leginkább szorító kötelékek az ideológia, a túlpolitizáltság, a nyílt és agresszív ateizmus voltak. Ide lehet még sorolni az orosz felsőbbrendűség megnyilvánulásait, ami a tankönyvek, tantervek koncepcióját és szövegét is átszötte. A fenti elvekhez járultak még hozzá a sűrű és rendszeres felettesi ellenőrzések, melyek pártvonalon is elvárásokat támasztottak a történelem szaktanár elé, hisz ez a tárgy volt a Szovjetunióban az ideológiai nevelés alapja, a fiatalság kommunista nevelésében.¹ Az 1990-es évek elején az egész posztszocialista térségben a humántudományok „felszabadultak” a marxi-lenini-ideológia szorításából, s az ukrajnai történészek is siettek megszabadulni ettől a „mundértól”. Pedig Oreszt *Szubtelnij* kanadai történész azt javasolta kollégáinak, ne siessenek kidobni a marxi metodológiát, amíg nem bírják az újat. Ám a múlt külsőségeitől a történettudósok igen hamar megszabadultak, addigi munkásságuk termékeit sokszor szó szerint kidobták, mégha pár hónapja születtek is, s beálltak az új ideológia által meghatározott „folyamba”. Az új ideológia pedig felfedezte a „nemzeti történelmet”.² Az újonnan létrejövő államban a marxizmus-leninizmus, az internacionalizmus helyébe a nemzeti hazafias elkötelezettséget és hűséget állították. A függetlenné vált Ukrajnában a „saját” történelem „létrehozását” fontos nemzeti feladatként kezelték, épp ezért az állam megfogalmazta elvárásait a nemzeti történelem új tudományos interpretációjával szemben.³ Jaroszlav *Gricak* ukrán történész megfogalmazásában „a kortárs ukrán történész számára – főleg aki új szintéziseket vagy tankönyveket ír, a régi ukrán identitás újradefiniálása, ill. az új megteremtése a legfontosabb cél”.⁴

¹ Програми для середніх навчальних закладів. Історія. 5-11 класи. Київ, Раданська школа, 1989. с. 96.

² Портнов А. Між «Центральною Європою» та «Русским миром»: Сучасна Україна у просторі міжнародних інтелектуальних дискусій. – К. : НІСД, 2009. с. 127-128.

³ Чупрій Леонід. Історична освіта в Україні як складова державної політики пам'яті // Політичний менеджмент 2011, №4. с.19.

⁴ Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX—XX ст. 2-е видання. - Київ, 2000. с.113.

A hivatalos szervek, látva a történelem Szovjetunióban való oktatásának nemzeti identitásra és hazaszeretetre gyakorolt hatását, eredményeit, a független Ukrajnában ugyanezt a szovjet tapasztalatot használták, amikor a Szovjetunió történetét egy az egyben behelyettesítették Ukrajna történelmével, vagy, ahogy az egyik ukrán történész megfogalmazta később, „csak a zászlót cserélték le”.⁵ Így a Szovjetunióban, az 1959-es történelemoktatási reform létrehozta tárgyszerkezetben folyt a történelem tanítása a függetlenné vált Ukrajnában is.⁶ Ez ugyanúgy erőltetett és művi tantárgy lett, mint egykor a Szovjetunió története, hisz Ukrajna, akár az előbbi, szuverén államként csak a 20. században jött létre. A Szovjetunió idején a 20. század előtti történelmet is Szovjetunió történeteként tanították, így szerepelt a tankönyvek és tantervekben, pedig az valójában az Orosz Birodalom története volt. Ukrajna sem létezett a középkorban, hisz a Kijevi Rusz, óorosz államként, nemcsak az ukránoké, hanem az oroszoké és fehéroroszké is volt. A jelenlegi Ukrajna területe később a Litván-, Lengyel-, Orosz- és más országok területét képezték. Épp ezért külön tárgyként oktatni Ukrajna történetét ugyan olyan anakronizmus, hisz még az ukrán etnikumú földek különállósága is rövid ideig létezett csak a *Hetmanscsina* vagy *Kisorosz Kollégiumok* idején. Ezt a felfogást a jelenlegi ukrán történészek és intelligencia közül is többen vallják.⁷

A fentiek következtében az ország-történelem oktatása, akár a Szovjetunióban, Ukrajnában is területtörténetté vált, ami valójában a történelmi földrajz egyik ága. Pontosabb lett volna, ha nép- vagy nemzettörténet váltotta volna fel azt. Ez azért lényeges, mert jelentős számú ukrán etnikum él az ország határain túl, illetve a legutóbbi (2001) népszámlálás adatai szerint Ukrajna lakosságának 22%-a nem ukrán nemzetiségűnek vallotta magát.⁸

Az 1991-92-es tanévtől, a központi irányító szervek felszámolásával, fokozatosan lazultak fel az addigi adminisztrációs kötelékek szorításai. Ugyanekkor hozták létre az Ukrán SZSZK független Közoktatásügyi Minisztériumát és fogadták el „A közoktatásról” szóló törvény első tervezetét, melynek értelmében az iskolák széles oktatási autonómiát kaptak. 1988-ban *Liszenko* N. N., az Ukrán SZSZK pedagógiai tudományos kutatóintézetének tagja, a történelemtudományok doktora közzétett egy javaslatot, ami szerint a tizenegy éves iskolarendszerben változtatni kellene a Szovjetunióban egységes történelemoktatási szerkezeten, s az 5. osztályban *Az elbeszélések a Szovjetunió történetéből* helyett *A tagköztársaságok és szülőföldünk története* oktatását javasolta.⁹ Ezt a javaslatot kissé átdolgozva, de a lényegét meghagyva, az akkor még tagköztársasági rangban lévő Ukrán SZSZK Közoktatásügyi Minisztériuma, 1991 januárjában közzétette módszertani közlönyében.¹⁰ A tárgy céljaként a tanulók nemzeti öntudatának „felébresztését” fogalmazták meg. A heti két, éves 68 órában tervezett tárggyal végighaladtak az egész ukrán történelmen az 1991-es eseményekkel bezáróan. A tervezetből jóváhagyott tárgy lett *Bevezetés Ukrajna történetébe* címmel, s már a következő tan-

⁵ ПОРТНОВ А. Terra hostica. Образ России в украинских школьных учебниках истории после 1991 года // Неприкосновенный запас [Москва]. 2004. № 4(36). С. 86-91. (<http://magazines.russ.ru/nz/2004/4/port12.html>), (<http://www.polit.ru/research/2004/12/14/portnov.html>), (http://dialogs.org.ua/issue_full.php?m_id=1733) 2011.05.20.

⁶ SZÁMBOROVSKYĀNÉ NAGY Ibolya: Történelmül és (szinte) változatlanul. A történelemtanítás régen és ma a k. h. 22-44°-a között, Ukrajnában. Történelempedagógiai Füzetek. 25. sz. Bp. 2007. 11-14. o.

⁷ ГІРНИЙ, О. Єдиний курс історії. Обговорюємо львівську ініціативу // Історія України, 2003, №25-26. с.2.

⁸ CSERNICSKÓ István-MELNYK Szvitlana: *Az ukránjai kisebbségek és a nyelvi oktatás*. In: Magyarok a Tisza-forrás környékén. A felső-Tisza-vidéki magyarok anyanyelvi-oktatási helyzete egy kutatás tükrében. Szerk.: Orosz Ildikó, PoliPrint, Ungvár, 2007. 120-121. o.

⁹ ЛЫСЕНКО Н. Н. О структуре исторического образования в школе // Преподавание истории в школе, 1988, №5. с. 78-83.

¹⁰ Програма почачкового курсу історії України для 5-го класу загальноосвітніх шкіл // ІЗМНО Української РСР, 1991, №2. с. 3-8.

évben ezt kellett tanítani. Ugyancsak az 1991/92-es tanévben a *Társadalomtudomány* helyett, második félévtől az *Ember és társadalom* 2. részét tanították, ahogy azt a Szovjetunió Köznevelési Állami Bizottsága 1990. április 16-án kelt, 254. számú törvényerejű rendeletében meghatározta. Az új tárgy oktatásához a módszertani ajánlásokat 1991. október 2-án publikálta az Oktatási Minisztérium. Mivel tankönyvet még nem adtak ki hozzá, ezért a *Tribuna* nevű társadalom-politikai és tudományos-módszertani köztársasági folyóirat 1991. évi 11. számától folyamatosan közölték a tananyag tartalmi részeit.¹¹ A 8-11. osztályokban folyamatosan növekvő óraszámokban vezették be az Ukrán SZSZK történetét, s a 10-11. osztályok számára új tankönyvet adtak ki ebből a tárgyból,¹² de mindegyik, kimenőben lévő osztályban tanították még és befejezték a Szovjetunió történetét.¹³

1991-ben Ukrajna, az oktatásról szóló törvényében deklarálta, hogy az iskolai oktatásban az európai utat fogja járni, ám továbbra is a Szovjetunió-béli sztereotípiákat folytatta, és az állam felsőbbrendűségét vallotta az egyén felett, pont fordítva, ahogy Európában. Igor *Girics*, az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia forráskutató részlegének vezetője, 2009-ben erről azt vallotta, hogy „nem tehettek másként, hisz az 1990-es években az ukránok az orosz-birodalmi szellemi életben leledztek, így az iskolai történelemoktatásnak hazafias szellemű nevelést kellett nyújtania a felnövekvő nemzedék számára”.¹⁴ Ennek következtében, az 1991/92-es tanévben a Szovjetunió történetét mindenhol felváltották Ukrajna történetével, de szerkezeti változtatás nem történt az iskolai történelemoktatásban. Maradt az 1959-es hruscsovi iskolareform létrehozta struktúra, mely nem egységes történelem tárgyat oktat, hanem külön tárgyként kezelte az egyetemes és az ország történetét, még a rájuk fordítandó óraszámok sem azonosak. Az történelem tananyag-elosztása osztályonként a következőképpen nézett ki:

1. táblázat. A történelemoktatás szerkezete Ukrajnában az 1991/92-es tanévben

Osztály	A tanítási anyag elosztása	
	egyetemes történelemből	Ukrajna történetéből
5	---	Bevezetés Ukrajna történetébe
6	Ókor történelme (a kezdetektől 476-ig)	---
7	Középkor, 476-tól a XV. század végéig, a nagy földrajzi felfedezésekig)	A kezdetektől a XVI. sz. közepéig
8	Újkor – a XV. század végétől 1789-ig	A Lublini uniótól a XVIII. sz. végéig
9	Újkor – 1789-től 1914-ig	A XIX. század elejétől 1914-ig
10	Legújabb kor (1914-1939)	1914-1939 közötti időszak
11	Legújabb kor (1939-től napjainkig)	1939-től napjainkig

Forrás: saját szerkesztés az ІЗМО України, 1992, №9-10, травень.с.32-33. alapján

¹¹ Програма курсу «Людина і суспільство» для середніх навчальних закладів // ІЗМНО Української РСР, 1991, №22. с. 7-32.

¹² Кондуфор Ю. Ю. Історія Української РСР. Підручник для 10-11 класу. Київ: «Радянська школа», 1991.

¹³ Az USZSZK Köznevelési Minisztériumának általános középfokú oktatási és oktatás-módszertani főosztályának 1991. július 19-én kelt 2/2-486. számú körlevele „Про навчальні програми в 1991/92 навчальному році для масових загальноосвітніх шкіл і СПТУ, шкіл з поглибленим вивченням окремих предметів, ліцеїв і гімназій” // ІЗМНО Української РСР, 1991, №17-18, вересень. С. 60-63.

¹⁴ Гирич І. Б. Українська історична освіта на початку ХХІ ст.: від обмежень філософії етноцентризму до концепції засвоєння «чужого» як «свого» // Історія в школах України, 2009, №5. с.3. (a továbbiakban: Гирич, 2009, a folyóirat pedig ІВШУ)

Ebben az első független tanévben a 11. osztályos végzősöknek már Ukrajna történetéből kellett kötelező érettségi vizsgát tenni,¹⁵ s közzétették az Ukrajna története 7-11. osztályok számára összeállított tanterv tervezetét.¹⁶ Viszont egyetemes történelemből maradtak a Szovjetunió idején kiadott tantervek és tankönyvek, s az ókort még az 1992/93-as tanévben is az 1960-as években készült Korovkin-féle könyvből javasolták oktatni, ám új kötelező vagy központi tantervet nem adtak ki.¹⁷

1988 után az 1992-es évben készült az első felmérés a független Ukrajnában az iskolákban található múzeumokról, ami szerint akkor 2737 darabot tartottak számon. Igaz, ezek zömében forradalmi, munka és harci dicsőség múzeumi voltak, s közülük még 15%-ot sem tettek ki a Szovjetunióhoz nem kapcsolódó tematikájúak: honismereti – 12,8%, népművészeti – 0,25%, tudományos-műszaki – 0,18%, művészeti – 0,32%, néprajzi vagy természettudományi – 0,91%-uk volt. Épp ezért tartották időszerűnek 1993-ban átszervezni azokat, a felesleges ideológiai „koloncokat” eltávolítani, s csak a valós kiállítási tárgyakat meghagyni. Helyette az 1990 szeptemberében elindított *Az én földem – a szüleim földje* mozgalom által gyűjtött anyagok elhelyezését javasolták.¹⁸

Az utódállam Ukrajnában az oktatásügy evolúciós úton valósította meg a szovjet rendszerből való átállást saját oktatásszervezésére, amit mi sem bizonyított jobban, minthogy az 1991/92-es tanévre az iskolatelevízió adásait a második félvévre történelemből a 8. osztálynak ugyanakkor, pénteken, harmadik órán (10:35), a kilencedikeknek pedig negyedik órán (11:40) közvetítették, mint a Szovjetunióban. Egyetlen különbség, hogy eddig ez a Szovjetunió történetének ideje volt, 1992 januárjától pedig Ukrajna története lett.¹⁹ Az adások egészen az 1997 nyaráig működtek.²⁰ Ekkor is a hatalom csúcsán állók rendeletei szerint kellett kötelező megemlékezéseket beiktatni a történelemoktatásba és az iskolai életbe, akár a Szovjetunió idején: 1993-ban például minden iskolában és felsőoktatási intézményben kötelező volt megemlékezést tartani az 1932-33-as ukrajnai éhínség 60. évfordulója alkalmából. Az irányadó módszertani ajánlásokat az Oktatási Minisztérium 1993. márciusi információs lapjában tették közzé.²¹ Aztán 1993. március 22-i, 92/93. számú rendeletével Kravcsuk elnök az „*Ukrajna fasiszta megszállás alóli felszabadulása 50. évfordulójának össznépi méltatására*” szólította fel az ország lakosságát, amit az Oktatási Minisztérium – a kormány által összeállított rendezvények listájának közzétételével – az iskolák számára kötelezővé tett.²²

Közben 1991-től Ukrajnában megkezdődött a múlt eseményeinek felülvizsgálata és bírálata. Ukrajna történelme fő helyet kapott az iskolákban, mint egykor a Szovjetunió történelme, az egykori unió történelmét pedig lerövidítve, belerakták az egyetemes történelembe. Az ukrán történelem átértékelése egészen a kezdetekig terjedt ki, s az esetek többségében szinte homlokegyenest ellentétes az 1991-ig használt gyakorlattal, magyarázatokkal, ill. megkérdőjelezte az ukrán és orosz nép fennen hangoztatott testvériségét. Az óorosz állam, a Kijevi Rusz örökségét elsősorban Ukrajna örökségének tartják a mai napig.²³ Ebben a szellemben készült *Az iskolai oktatás koncepciója*,

¹⁵ Про екзамен з історії України // ІЗМО України, 1992, №6. с. 26.

¹⁶ Програма з історії України. 7-11-ті класи (проект) // ІЗМО України, 1992, №7-8. с. 2-63.

¹⁷ ІЗМО України, 1992, №12. с. 3.

¹⁸ Шкільний музей у навчально-виховному процесі // ІЗМО України, 1993, №1. с. 21-26.

¹⁹ Короткий зміст та методичні рекомендації щодо використання навчальних телепередач з історії України на 1991/92 навчальний рік (II півріччя) // ІЗМНО України, 1991, №23. с. 12-27.

²⁰ ІЗМО України, 1993, №2. с.8-20. *és* Календарно-тематичні плани навчальних телевізійних передач для учнів середніх навчальних закладів на II півріччя 1996/97 навчального року // ІЗМО України, 1996, №24. с.24.

²¹ Голод 1932-33 рр. в Україні // ІЗМО України, 1993, №5. с. 14-18.

²² Основні заходи з підготовки та проведення 50-річчя визволення України від фашистських загарбників // ІЗМО України, 1994, №2. с. 27-31.

²³ Гирич, 2009, с. 7.

melynek első változatát 1993-ban dolgozták ki, majd bocsátották vitára a szakemberek körében.²⁴ A vita eredményeit felhasználva készült el a tervezet második változata, s 1995 márciusában publikálták „*A folyamatos történelemoktatás koncepciója Ukrajnában*” címmel.²⁵ A tervezet kidolgozását még az 1993-as *Oktatás* program irányozta elő, mivel az oktatás tartalmának, új tanterveknek és tankönyveknek kellett elkészülniük történelemből is. Megkülönböztetett figyelmet azért fordítottak a történelemoktatásra, mert az „*az öntudatos polgárok és hazafiak nevelésében segít*”.²⁶ A koncepciót maguk a szerzők is szubjektívnek nevezték, de azt javasolták, hogy térjenek át a tizenegy éves kötelező oktatásról a 12 vagy 13 évesre, ami a középiskolai szinten a tárgy szakszerűbb, mélyebb oktatására adna lehetőséget, ill. a felsőoktatásba lépéshez jobb felkészültséget biztosítana a tanulók számára. A tervezet azért beszélt folyamatos történelemoktatásról, mert az óvodától az egyetemekig kidolgozta a tárgy tanításának elképzelését.

Az iskola előtti nevelés-oktatásban az ukrán népi kultúrából merítettek volna, ahol a történelmi eseményekről meséltek volna, játékokkal, szokásokkal, jeles személyiségek képeivel ismerkednének meg a gyerekek. Az elemi iskolai szinten javasolták bevezetni, 4. osztályba a *Bevezetés a történelembe* tárgyat heti két, éves 68 órában, ill. az előző osztályokban a nyelv, olvasás, énekórákra ukrán történelmi anyagok összeválogatását javasolták. Az általános és középiskolai szinten – mivel az 1991-es oktatásról szóló törvény 15 évben húzta meg az iskolaköteles korhatárt – ezért a 9. osztály végéig lineáris rendszerben ajánlották végigtanulni az egész történelmet. Úgy vélték, hogy nem csak a saját ukrán népük történelmét kell tudnia a tanulóknak, hanem a velük együtt élőkét is, ezért a hely- vagy régiótörténetnek nem kiegészítésnek, hanem alkotóelemnek kell lennie a hazai történelemben. Az egyetemes történelmet a bibliai korról és országokkal ajánlotta kezdeni, még ha ez a szovjet időszakban szocializálódott emberek zömének furcsa is.²⁷ Fontosnak és prioritási elvnek javasolta kezelni azon országok és utódállamaik történetét, melyek kötelékében valaha voltak ukrán földek – Oroszország, Rzecz Pospolita (Litvánia, Lengyelország), Ausztria-Magyarország (Magyarország, Szlovákia), Románia, Törökország – hisz a történelem egységes egész, mondták. S ha az Ukrajna történelmét külön tárgyként tanítják, az egyetemes történelemre több órát javasoltak adni, mint a hazaira.

A történelemoktatást a következő elvekre ajánlották építeni: emberközpontúság a társadalom, politika, vallás, erkölcs, művészet-kultúra körében egyaránt, az ukrán mentalitás újjászületésének segítése, ill. a nemzetiségi iskolákban saját nemzeti történelmük oktatásának bevezetése, a lakosság politikai, eszmei és felekezeti sokszínűségének figyelembe vétele. Az 5-9. osztályokban a lineáris, 10-11-ben pedig a koncentrikus elv szerint építették fel a történelemtanítás koncepcióját, osztályonként a következő bontásban:

²⁴ Освіта України, № 18-19, 8 травня, 2001р., с. 7.

²⁵ Az Oktatási Minisztérium 1995. március 10-i, 1/9-52. sorszámmal ellátott rendelete „*A folyamatos történelemoktatás koncepciója Ukrajnában*” // Освіта України, № 10, 10 березня 1995. р.

²⁶ ІЗМО України, 1995, №8. с. 11.

²⁷ ІЗМО України, 1995, №8. с. 15.

²⁸ Itt és a táblázat többi részében az első szám a heti, a második az éves óraszámot mutatja

2. táblázat. A történelemoktatás ajánlott szerkezeti megoszlása az 1995-ös koncepció alapján

Osztály	A tanítási anyag megoszlása	
	egyetemes történelemből	Ukrajna történetéből
5	Ókor, Ukrajna területe az ókorban (2/68 ²⁸)	
6	Középkor (2/68)	Ukrajna a középkorban, 17. sz. közepéig (1/34)
7	Újkor 1. rész, 17. sz. közepe – 18. sz. (1/34)	Ukrajna az újkorban, 1. rész (2/68)
8	Újkor 2. rész, 19-20. sz. (1/34)	Ukrajna az újkorban, 2. rész (2/68)
9	A XX. sz. történelme (3/102)	Ukrajna XX. században (2/68)
10	Egyetemes és helytörténet (2/68)	Az ukrán államiság története (2/68)
11	A jelenkor egyetemes története (2/68)	Ukrajna jelenkori története (2/68)

Forrás: saját szerkesztés az ІЗМО України, 1995, №8. c.18. alapján

A fenti iskolareformot a tervezet szerzői a 90-es években megvalósíthatatlannak tartották, ill. a sikeres végrehajtását valószínűtlennek, mivel a társadalmi krízis az iskolát is maga alá temette, s pozitív eredményt nem adnának az azonnal bevezetett változások. Azt is megjegyezték, hogy a lineáris oktatás következtében az ó- és középkort csak primitív szinten lehet majd oktatni, s a 20. századnak a 9. osztályban való tanítása sem épp a legideálisabb megoldás. S mivel a 15 éves korig kötelező oktatás csak nyilatkozati szinten volt, a kilencedikesek automatikusan továbbléptek a 10-11. osztályokba, ezért az elkövetkező öt évben nem javasolták megváltoztatni a történelemoktatás rendjét.²⁹ A koncepciót *Artemova L. V.* a pedagógiai tudományok doktora, *Cseredniczenko D. Sz.* és *Csernenko Sz. V.* a pedagógiai tudományok kandidátusai, *Ganzsa O. I.*, *Kirka G. M.*, *Kodenko V. O.*, *Malij O. V.* és *Oszmolovszkij Sz. V.* a történelemtudományok kandidátusai, ill. *Kalakura O. I.*, *Koljada I. A.*, *Korolyov B. I.* és *Kulycsickij Sz. V.* történelemtudományok doktorai készítették.

A szakmai munka összehangolása és a változtatásra való felkészülés céljából, 1995-ben Ukrajna Oktatási Minisztériuma, Ukrajna Pedagógiai Tudományok Akadémiája, ill. a *Pedagogicsna pressza* Kiadó tudományos-módszertani folyóiratot alapított *Isztorija v skolah Ukraini* (a történelem Ukrajna iskoláiban) címmel. A havonta megjelenő kiadvány – mint a Szovjetunióban a *Prepodovanyije Isztorii v skole* – a középiskolai történelemtanítással foglalkozó szakmai lap, s egyben a központi irányítás legfőbb fóruma lett.

1996-ban a szakminisztérium általános középfokú oktatásának főosztálya jóváhagyta a történelemoktatás központi tanterveit, ami felváltotta az addigi javaslatokat, s mindenki számára egyformán kötelezővé vált.³⁰ Az egyetemes és Ukrajna történetét párhuzamosan és időszinkronban, lineárisan adták meg. Az új tantervet Ukrajna történetéből *Miszán V.* rivnei gimnáziumtanár kivételével a történelemtudományok doktorai, kandidátusai, egyetemi tanárok, tanszékvezetők, professzorok állították össze.

²⁹ ІЗМО України, 1995, №8. c. 20.

³⁰ Програми для середньої загальноосвітньої школи. Історія України 5-11 класи. Всесвітня історія 6-11 класи. Київ «Перун», 1996.

Feltűnő az is, hogy *Lyah* Romanon kívül, aki a Donyeci egyetem professzora volt, mindenki Ivivi, egy akadémiai és egy szakminisztériumi tagot kivéve. Az 1997/98-as tanévben már a fent említett Miszan tankönyvét tették kötelezővé az 5. osztályban való oktatásra. Társadalomtudományi tárgyakat – ember és társadalom, az ember jogai, a politológia alapjai – iskolai komponensből lehetett tanítani, nem volt kötelező.³¹ Kötelező volt viszont a *Jogi alapismeretek* tanítása a 9. osztályban.³²

Végül is a 12 éves oktatásra való átállást, az 1995-ös történelemoktatási koncepció-javaslat alapján, csak a 2001-es tanévtől kezdték el, viszont maga a tervezet nem került megvalósításra. 1997-ben újabb koncepcióval próbálkoztak „*Közoktatási szabvány. Történelem*” címmel (Стандарт із освітньої галузі. Історія). Ezek után látott napvilágot 1998-ban a történelem tanterv legújabb szerkesztésű változata, ami szerint 2001/02-es tanévben is dolgoztak a szaktanárok.³³

A 1999/2000-es tanévben egy figyelemreméltó és nagyon jól kihasználható lehetőséget kaptak a történelemtanárok – párhuzamosan vagy szinkronban taníthatták az egyetemes és ukrán történelmet. Ez azért fontos, mert mindkét történelem külön tárgyként szerepelve, heti egy-egy órában volt tanítva, s ennek következtében a tanulók, az esetek többségében, „történelem-zavarban” szenvedtek, s soha nem tudták, hogy aznap éppen melyik történelem is van: egyetemes vagy ukrán. A fenti lehetőség azt jelentette, hogy nagyobb témakörönként, egymás után legyen oktatva - először az egyik, majd a másik történelem.³⁴ Ettől már csak pár lépésre volt sok történelem tanár álma, hogy a történelmet integráltan tanítsák, melynek része az ukrán (s a magyar) nép történelme is, s nem pedig külön tantárgy. Ugyancsak újítként jelent meg a 2000/01-es tanévben, de kötelező jelleggel, hogy nagyobb témakörök után témazáró felmérő órát kell tartani (írásban vagy szóban), ahol minden tanuló számára érdemjegyet kell kiállítani a lezárt témából. Prioritásként jelent meg ekkor még a történelemoktatásban az ukránok együttélése más népekkel, ami közül az Ukrajna területén élő nemzetiségi kisebbségek megismerésének kellett nagyobb figyelmet szentelni. Igaz, utóbbiak megvalósítása csak fakultatív órákon vált lehetővé, amit még az államtitkár-helyettes is belátott.³⁵

Az 1991-2001 között eltelt tíz év alatt egy sor fontos kérdés halmozódott fel, ami részben az egész oktatást, vagy csak a történelemoktatást érintette. A legfontosabbak közülük a következők voltak:

- Milyen legyen a történelemtanítás tanterve – lineáris, koncentrikus vagy spirális?
- Két különálló tárgyat oktassanak (egyetemes és Ukrajna történelmét – a nemzetiségi nyelven oktató iskolák számára ehhez jönne még a nemzeti történelem) vagy egy integráltat – történelem névvel?
- Mi legyen elsődleges, s milyen tartalommal rendelkezzen maga a tárgy (Európa-centrizmus, modernkor-központú, vallásmentes vagy valláspárti)
- Használhatóak legyenek-e alternatív tantervek és tankönyvek vagy sem?
- Jelenjen-e meg a történelemtanításban a történelmi filozófia?
- Milyen szerepet játsszon a tanítási folyamatban a történelemtanár személyes világnézete?
- „Hivatalos történelmet” tanítsanak az órákon vagy csak a puszta tényeket?

³¹ Ukrajna Oktatási Minisztériumának 1997. július 27-i, 1/9-281. számú rendeletet „*A társadalomtudományi és humán tárgyak oktatásáról az 1997/98-as tanévben*” // ІЗМО України, 1997, №19. c. 22-24.

³² Програми для середньої загальноосвітньої школи. Основи правознавства 9-й клас. Київ «Перун», 1996.

³³ Програми для середньої загально-освітньої школи. Історія України 5-11 класи. Всесвітня історія 6-11 класи. Київ «Перун», 1998.

³⁴ ІЗМОН України, 2000, №11. c. 27.

³⁵ ІЗМОН України, 2000, №14. c. 5.

• Milyen legyen az állami minősítés (vizsga) formája és tartalma?³⁶
Ezek a kérdések azért lettek fokozottan aktuálisak, mivel a Miniszteri Kabinet 2000. november 16-i, 1717. számú határozata alapján, az addig 11 éves oktatási rendet felváltotta a 12 éves. Az egy évvel bővülő középiskolai iskolázás lehetőséget adott volna a rendszer teljes átformálására. Az Oktatási és Tudományos Minisztérium tudományos-módszertani tanácsot állított fel, amely tantárgyankénti bizottságokra osztva készítette elő a különböző iskolai tárgyak oktatásának újabb koncepcióját. Egy-egy iskolai tárgy tervezetét több változatban is elkészíthették. A történelmi bizottságnak a vezetője Olekszandr *Udod*, a Dnyipropetrovszki Nemzeti Egyetem docense lett, aki maga is kidolgozta a történelemoktatás egyik lehetséges változatát.

Az alábbiakban ismertetett koncepció mellett még három készült el,³⁷ közülük egybe érdemes betekinteni, amit a fent említett Udod bizottsági vezető készített. Tervezetében külön rész foglalkozott a történelemtanítás céljával, feladatával, elveivel. A történelemtanárok számára legérdekesebb része az ötödik volt – „*A történelemoktatás tartalma és szerkezete*”. Még az elején leszögezte a szerző, hogy a tárgy tanítása tartalmilag a civilizáció egységes fejlődését kell, hogy tükrözze. Ugyancsak határozottan kiállt amellett, hogy a tanítási folyamat közben fokozottan oda kell figyelni bizonyos dolgokra, nehogy a „hivatalos nézőpontot”, esetleg ideológiai (párt) dogmákat vagy a tanár saját nézőpontját erőltesse rá a tanulókra.

A fentebb felsorolt problémák közül a szerző a harmadikra azt javasolja, hogy a történelemtanítás folyamán elsőbbséget kell, hogy élvezzen Ukrajna-, a XX. század-, Európa-, a szomszédos népek és államok történelme, a hon- és vallásismeret, valamint a politikátörténet helyett inkább kultúrtörténetet kellene oktatni. A tervezet következő fontos momentuma az volt, hogy meg kell hagyni külön tárgyként Ukrajna- és az egyetemen történelmet, csak párhuzamosan és szinkronban kell őket tanítani. A 12 éves oktatás lehetőséget adna a történelemoktatás koncentrikus típusára való áttérésre, vagyis a tematika iskolafokozatonként magasabb szinten megismétlődne. Javasolta még, hogy előtanulmányként vagy a történelemtudományba való bevezetésként a 4. osztályban kezdjék el tanítani „*A történelem jelentős eseményei és személyiségei*”. A tananyagelosztást a 10. osztályig az 1995-ös koncepció szerint javasolta, csak a 10-12. osztályokban változtatott volna az alábbiak szerint:

- 10. osztály – A civilizáció története. Az ukrán nép története
- 11. osztály – Egyetemes történelem: a világ vezető országai. Ukrajna jelenkori történelme
- 12. osztály – A világkultúra története. Az ukrán kultúra története. Ukrajna állam- és jogtörténete. Ukrajna államférfiak politikai portréi. A honismeret alapjai.³⁸

Ezek után a szerző arra is kitért, hogy ahol indokolt, ott sajátos tantárgyként be lehet vezetni a nemzeti kisebbségek történelmét is (a tervezet szövege Lengyelország és Oroszország történetét hozza fel példának). Iskolatípusok végzésekor, vagyis általános után – 9. osztályban és középiskola után – 12. osztályban kötelező lenne az állami minősítés (vizsga) Ukrajna történetéből.

Ez a tervezet került a 2001. október 7-9. között zajló közoktatási dolgozók összükrainai kongresszusa elé, aminek az egyik alapkérdése *Az oktatás fejlődésének nemzeti doktrínája (rendszere) Ukrajnában* volt. A kongresszus elé tárt koncepciók a fent említett 1993-as, '95-ös és '97-es próbálkozások folytatásai voltak. Ám ezek a pró-

³⁶ SZAMBOROVSKYNÉ Nagy Ibolya: A történelemoktatás távlatai Ukrajnában (Gondolatok egy tervezet kapcsán). In. Közoktatás. VIII. évf. 2001/3.

³⁷ ІВІІУ, 2001, №№3-4.

³⁸ Освіта України, № 18-19, 8 травня 2001. р., с. 7.

bálkozások egyike sem alkotott egységes rendszert, ahol koncepciózusan lett volna kifejtvén a történelemoktatást érintő kérdések, tantervek, tankönyvek sora. Igencsak elhúzódtott ennek a latolgotása és vitája, s közben a középiskolai osztályok számára is folyt a szakosított jellegű oktatás koncepciójának a kidolgotása, aminek tervezetét a szakminisztérium 2003. május 30-i, 1/9-273. számú rendeletével adta közre.³⁹ A tervezetet aztán az Oktatási és Tudományos Minisztérium minimális változtatással 2003. szeptember 25-én, 10/13. iktatószámmal hagyta jóvá.⁴⁰ A koncepció jóváhagyásáról szóló határozat még nem látott napvilágot a szakminisztérium információs gyűjteményében, mikor októberben már a szakosított oktatás különböző szakirányai számára közölték a történelem tanterveket.⁴¹ Mindeközben az egyik történelemoktatási tervezetet, ami „lvivi kezdeményezés” néven lett közismert, még 2003-ban is újra átdolgoták és beadták a szakminisztériumnak.⁴² Az Oktatási és Tudományos Minisztérium tudományos módszertani tanácsához beérkezett javaslatokból, ill. az akkori hatalom, valamint oktatási hivatalnokok elképzeléséből aztán a szakminisztériumban kidolgoták az általános képzésű iskolák állami szabványát, vagyis a nemzeti alaptantervet (NAT), amit Ukrajna Miniszteri Kabinetje 24-es sorszámmal hagyott jóvá 2004. január 14-én. A NAT meghatározta a tanulók elé állított azon követelményeket, amit az állam, mint fenntartó várt el az általános és középiskola végzőseitől. A történelem a „Társadalomtudományok” tárgycsoportba került, ami a következő tudományágak ismereteit integrálja magába: helytörténet, Ukrajna története, egyetemes történelem, jogtan, erkölctan, gazdaságtan, filozófia, állampolgári ismeretek.⁴³ Az általános iskola 5-9. osztályiban összesen heti 12-13 órát (az öt osztályban, évi összességben 420 órát), a középiskola 10-12. osztályában heti 10 órát (a három osztályban, évi összességben 350 órát) kapott a tárgycsoport. A kötelező tárgyaknak ez a 8,6 %-át tette ki.⁴⁴

A társadalomtudományok tárgycsoport oktatásának folyamata három kapcsolat köré épült: a) ember és ember; b) ember és társadalom; c) ember és természet közötti viszonyra. Tartalmilag mindenképpen az *ukránságtudatra* kell építeni. Ehhez a tervezethez a 2005/06-os tanévre jelentek meg az új tantervek, mert akkor kerültek 5. osztályba azok a tanulók, akik már az új, 12-éves oktatási rendszerben kezdték el tanulni a történelmet. Akkor derült ki, hogy szinte semmi, vagy pontosabban alig változott valami a tárgykutatás tartalmát tekintve. Az 5. osztályban a tárgy *Bevezetés a történelembé* nevet kapta, ami prehistorikus jelleget kellene, hogy viseljen, s célja a tanulóknak a történelemmel, mint tudománnyal való alapvető megismertetése. Ehelyett a bevezető fejezet után az alábbiak kerülnek feldolgotásra:

- 2. téma – *A Rusz-Ukrajna fejedelemség,*
- 3. téma – *A kozák Ukrajna,*
- 4. téma – *Ukrajna a XIX-XX. században,*
- 5. téma – *A mai Ukrajna.*

Az általános és középiskolai szintek számára elfogadott állami szabvány után napirendre kerültek a tantervek elvi alapjai, melyek közül egy dologban értettek csak egyet a tervezetet benyújtott felek – Ukrajna számára való hazafiak nevelése és az ukrán nemzeti

³⁹ Концепція профільного навчання в старшій школі. Проект // Освіта України, №42-43, 10 червня 2003р., с.8-9.

⁴⁰ „A szakosított jellegű középiskolai oktatás koncepciója” // ІЗМОН України, 2003, №24, грудень. с. 3.

⁴¹ ІЗМОН України, 2003, №20, жовтень. с. 18-19.

⁴² Концепція єдиного курсу історії в 12-річчій середній школі: «львівська ініціатива» // Історія України, 2003, №11, березень. с. 7-17.

⁴³ Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Освіта України, №5, 20 січня 2004 р., с. 4.

⁴⁴ U. ott, 2. o.

eszme formálása kell, hogy legyen a legfontosabb cél.⁴⁵

2003-tól a *Holokauszt kutatásával foglalkozó ukrán országos központ* és a „*Tkuma*” (*Vidrodzsennja*) évente meghirdeti Ukrajna oktatási intézményeiben tanuló és oktató pedagógusok számára a holokauszt órájának levezetéséről szóló pályázat. 2009-ben ezt összekötötték az 1932-33-ban lezajlott ukrainai éhínséggel, amit *'holodomor'*-nak neveznek, s ebben az évben az ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium is közreműködött. A pályázati munkák megírásához az *Ukrán holokauszt könyvtárhoz* és a Holokauszt kutatásával foglalkozó ukrán országos központhoz lehetett szakirodalmi segítségért fordulni.⁴⁶

2008. szeptember 25-27-én *Forosz* városkában⁴⁷ az ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium általános középfokú és iskola előtti nevelés főosztálya, az Európa Tanács oktatási főosztályával, ill. a történelem és társadalomtudományt oktató tanárok *'Nova doba'* elnevezésű egyesületével közösen nemzetközi szemináriumot tartottak „*A történelem oktatásának új módszerei a multikulturális társadalomban*” címmel. Ezen a megbeszélésen Viktor *Ognevjuk*, az Ukrajna Pedagógiai Tudományok Akadémiájának elnöke tartotta a nyitó előadást, aki a multikulturális oktatást olyan oktatási és nevelési rendszerként definiálta, „*melyben a tanulók elméleti és gyakorlati tudást, készségeket szereznek két vagy néhány kultúrából, melyek saját megismerő-információs, etnopszichológiai, etnopszichológiai, vallási-felekezeti, nyelvi és egyéb sajátosságaikban különböznek*”.⁴⁸ A továbbiakban elmondta, történelmileg úgy alakult, hogy a jelenlegi Ukrajnában különböző nemzetiségek és nemzeti-etnikai csoportok élnek. *Ognevjuk* adataiban azonban keverednek az 1989 és a 2001-es népszámlálás kimutatásai, mivel az oroszok arányát 22,07%-ra, a beloruszokét 0,86%-ra teszi, ami az 1989-es felmérések adatai – 2001-ben azok 17,28%, ill. 0,57%-ot tettek ki. A moldáv, bolgár, magyar, lengyel és zsidó lakosok aránya viszont a kevesebbet mutató 2001-es adat szerint volt közölve. A szemináriumon azt a következtetést vonták le, hogy az államalkotó nemzet történelmét a nemzetiségek történelmével együtt kell tanítani, mivel együtt élnek, s a jövőben csak közösen tudnak továbblépni.⁴⁹

Mivel Ukrajna 2005. május 19-én csatlakozott az európai oktatási térséghez, azaz a Bolognai nyilatkozathoz, ezért történelemből már a 2004/2005-ös tanév érettségijére előkészítették és kipróbálás céljából lehetővé tették, az ún. külső és függetlennek elnevezett tesztelési formát. Ez egyszerre volt és/vagy lehetett felvételi vizsga is a felsőoktatási intézményekbe szakirányú képzésre való jelentkezés esetén.⁵⁰ A tesztek tematikus részei százalékos megoszlásban a következőképpen álltak össze:

- a kérdések 25%-a Ukrajna történetének a kezdetektől a XX. század elejéig tartó időszakából kerültek ki, azon belül korszakonként:
  - 35%-ot tett ki a kezdetektől 1569-ig tartó történelem;
  - 35%-ot az 1569 és a XVIII. századból származó kérdések;
  - 30%-ot a XVIII. század és az 1914 közötti időszak.
- A kérdések 50%-a Ukrajna történetének a XX. századi és a XXI. század eleji időszakából kerültek ki, azon belül korszakonként:

⁴⁵ МАЗУР Леонід. Історія з географією, або «концепція єдиного курсу історії» // Директор школи, 2004, №13, квітень. с. 2-5.

⁴⁶ Положення про організацію і проведення VI конкурсу «Уроки голокоусту та голодомору – уроки толерантності» за сприяння Міністерства освіти і науки України // ІВШУ, 2009, №7-8. с.25.

⁴⁷ A Krími Autonóm Köztársaság területén található

⁴⁸ ЛАДИЧЕНКО Тетяна. Нові методи вивчення історії у багатокультурному суспільстві // ІВШУ, 2008, №11-12, с.9. (a továbbiakban: ЛАДИЧЕНКО, 2008)

⁴⁹ ЛАДИЧЕНКО, 2008, с.11.

⁵⁰ Зовнішнє тестування з історії. Інформаційні матеріали. – Київ: Центр тестових технологій, 2005.

- 50%-ot tett ki az 1914-1939 közötti időszak;
- 50%-ot tett ki az 1939 és a XXI. század eleje közötti időszak.
- A kérdések 25%-a az egyetemes történelem teljes XX. századi és a XXI. század eleji időszakából kerültek ki, azon belül korszakonként:
  - 50%-ot tett ki az 1914-1939 közötti időszak;
  - 50%-ot tett ki az 1939 és a XXI. század eleje közötti időszak.⁵¹

A feladatok korszakokon belüli szám szerinti megoszlását pedig az alábbi táblázat mutatja.

3. táblázat. A vizsgatesztek kérdéseinek megoszlása a 2004/05-ös tanévben

s/sz.	Korszakok és területek	A feladatok száma
Ukrajna története a kezdetektől a XXI. század elejéig		
1.	Ukrajna korai története és a középkor (1569-ig)	5
2.	Kozák-hetmani időszak (1569 és a XVIII. század első fele)	6
3.	Az ukrán földek a XVIII. sz. második felében és a XX. század elején	5
4.	Ukrajna története a XX. század első felében (1914-1939)	11
5.	Ukrajna története 1939 és a XXI. század elején	15
Egyetemes történelem a XX. században és a XXI. század elején		
1.	Egyetemes történelem a XX. század első felében (1914-1939)	11
2.	Egyetemes történelem a XX. sz. második felében és a XXI. sz. eleje	10
Mindösszesen:		63

Forrás: IBЛИV, 2006, №1. c. 18.

Ekkor még csak a rendszert és a tesztek ellenőrzését a Nemzetközi tesztelési egyesület (IEA) keretein belül működő USA-beli Nemzeti Kutatóközpont és a Holland Királyság CitoGrup Kutatóközpontja által kifejlesztett programokkal.⁵² Am már az is felvetődött, kihat-e majd a minősítés tartalma az oktatási folyamatra, megváltoztatja-e annak módszereit, szerkezetét, fogásait.⁵³ A teszteknek évről évre nem csak a tartalmi összetevőit, hanem a bennük lévő feladatok számát, ill. a korszakok arányát és a megoldásra adott időt is állandóan változtatták:

- 2006-ban 60 kérdésre 90 percet,
- 2007-ben 58 kérdésre 180 percet engedélyeztek, de Ukrajna története mellett még megmaradt a 20. századi egyetemes történelem is.⁵⁴

2007-ben közzétették a függetlennek nevezett minősítés tantervi követelményeit.⁵⁵ 2008-ban már csak Ukrajna története került a tesztkérdésekbe a kezdetektől napjain-

⁵¹ Зовнішнє тестування: структура, зміст, аналіз завдань. Історія. 2004/2005 навчальний рік // ІВШУ, 2006, №1, с.18.

⁵² Бойко В. І. Аналіз результатів зовнішнього сертифікаційного тестування 2005 року з історії // Вістник. Тестування і моніторинг в освіті, 2006, №1. с.29-30.

⁵³ Мокрогуз О., Новик К. Чи впливає новий зміст оцінювання на навчальний процес, або Як сьогодні вчити історії (Роздум методистів) // ІВШУ, 2006, №2. с.36-40.

⁵⁴ ІВШУ, 2007, №2. с.20.

⁵⁵ Програмові вимоги зовнішнього незалежного оцінювання з історії // ІВШУ, 2007, №2. с.3-19.

kig,⁵⁶ az egyetemes történelem pedig választható vizsgává vált. Ez azt jelenti, hogy aki ókortudománnyal, esetleg régészettel vagy nem Ukrajna történetével akarna foglalkozni a későbbiekben, annak is „csak” az ország terület-történetéből kell felkészülnie az érettségire, ami egyben a felsőoktatásba való belépőt is kiváltja. A 2008/09-es tanévben az emeltszintű vizsga 2009. május 6-án volt, s 178 945 személy vett részt benne, ami a vizsgákra bejelentkezettek 91,7%-át tette ki. A tesztfeladatok megoldására 150 perc állt az érettségizők rendelkezésére. A feladatokat a 2009. év külső független minősítés terve alapján állítottál össze, amit Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma 2008. február 18-án hagyott jóvá 865. számmal.⁵⁷ E tesztek kérdéseinek szerkezete már erősen megváltozott. A 3. és 4. táblázatokat összevetve látható, hogy az emelt szintű történelem vizsga valójában Ukrajna történetévé vált, még az egyetemes történelem 20. századi eseményei is kiszorultak belőle.

4. táblázat. A vizsgatesztek kérdéseinek megoszlása a 2008/09-es tanévben

s/sz.	Korszakok és területek	A feladatok száma
Ukrajna története a kezdetektől 1914-ig		
1.	Ukrajna korai története – a 16. sz. első fele	11
2.	A 16. sz. második fele – a 18. sz. első fele	13
3.	A 18. sz. második fele – 1914	11
Ukrajna története 1914-től és a XXI. század elején		
4.	1914-1939 közötti időszak	15
5.	1939 – a XXI. sz. eleje	20
Mindösszesen:		70

Forrás: IBIIIY, 2009, №11. c. 3.

Szerkezeti változás volt, hogy az előző évhez képest csökkentették a kérdések számát tízzel, ill. a megoldásra felhasználható időt is félórával. Csak Ukrajna története került ellenőrzésre a kezdetektől napjainkig, öt téma-kategóriában: állam és politikafejlődés, társadalmi és kulturális fejlődés, szociális-gazdasági fejlődés, ill. Ukrajna a nemzetközi kapcsolatok rendszerében. 60 kérdést állítottak össze, amire 120 percet kapnak majd a tanulók.⁵⁸ A tesztek bizonyos kompetencia-mérést is végeznek, ám a vizsgaközpon-
tók terve nem mindenhol esik egybe az Oktatási és Tudományos Minisztérium által a középiskolák számára jóváhagyott tantervekkel – több információt kér, mint amit a központi tantervek szerint tanítanak az iskolákban. Hogyan lehet ez, tették fel a kérdést, nem mind a kettőt a szakminisztérium hagyta jóvá?⁵⁹

Aki viszont nem jelentkezett be az emelt szintű vizsgára, az továbbra is az eddig hagyományos tételek szerint, szóban érettségizhetett a kötelező Ukrajna történetéből.

⁵⁶ Інформаційні матеріали Українського уенстру оцінювання якості освіти: тест з історії України для зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних закладів 2008 року // ІВШУ, 2008, №1. с.7.

⁵⁷ З Офіційного звіту про проведення зовнішнього незалежного оцінювання знань випускників загальноосвітніх навчальних закладів України в 2009 р.: тест з історії України // ІВШУ, 2009, №11. с.3.

⁵⁸ Специфікація тесту з історії України для зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень знань випускників загальноосвітніх навчальних закладів (Зовнішнього незалежного оцінювання 2010 року) // ІВШУ, 2009, №11. с.12-15.

⁵⁹ Островський Валерій. Тестовий контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів з історії в контексті компетентнісного підходу // ІВШУ, 2010, №2. с.5.

A szakminisztérium még a 2006/07-es tanév végi vizsgáknál is felhívta a vizsgáztatók figyelmét, hogy a legnagyobb figyelmet a nemzeti felszabadító mozgalmaknak és az ukrán nép nemzeti öntudata erősödésének tematikájára kell fordítani. Az 1932-33-as éhínség kapcsán pedig tudni kellett a 2006. november 28-án, „*Az 1932-33-as évek éhínségéről Ukrajnában*”, 376. sorszámmal iktatott törvény lényegét és társadalmi jelentőségét.⁶⁰

A 2009/10-es tanévre azok számára, akik nem szándékoztak a felsőoktatásban továbbtanulni a az Oktatási és Tudományos Minisztérium eltörölte az érettségi vizsgát. Történelemből csak az *Ukrajna története a 20. században* kötelező minősítő dolgozat a filológiai, társadalomtudományi-humán, művészi-esztétikai valamint a sport szakirányú intézmények végzősei számára.⁶¹ Így májusban az ilyen végzősök az ellenőrző dolgozataikat nyílt kérdések formájában kapták meg, ahol a forrásokkal való munkaképességet/készséget is ellenőrizték.⁶²

2010-ben felélénkült az Európa Tanács oktatási osztálya és az ukrán Oktatási Minisztérium közötti munkakapcsolat is, aminek egyik megnyilvánulása volt a június 30. és július 1-jén, Szudak városában⁶³ megtartott nemzetközi szeminárium, ami „*A demokratikus értékek rendszerének fejlesztése az iskolai történelemtanítás segítségével*” címet viselte. A rendezvény résztvevőinek egyik írásban rögzített véleménye volt, hogy nem lehet elszigetelt nemzet történelmet oktatni az iskolákban, mert „Európa a közös házunk”, s a vitatott kérdésekhez differenciáltan kell viszonyulni, hogy azok megbeszélése alkalmával a tanulók számára lehetővé váljon a különböző nézőpontok összehasonlítása és kialakulhasson a megfontolás készsége.⁶⁴ November 30. és december 1-jén pedig Kijevben tartottak nemzetközi szemináriumot ugyancsak a fenti szervezésben, mely „*Az információs technológiák felhasználása a tanulók kultúrák közötti kommunikációjának fejlesztésében a történelemoktatás folyamán*” címet viselte.⁶⁵

A *Kucsma* elnök által 1999. május 13-án aláírt 651-XIV. számú *Az általános középfokú oktatásról* szóló törvény azon részeit, melyek a középiskolai oktatás időtartalmát tizenkét évben határozták meg, a 2442-VI. számú 2010. július 6-án keltezett törvény felülírta, s így a teljes középiskolai képzés újra tizenegy éves lett, amiből a 10-11. osztályok képezik a középszintet.⁶⁶ A rendelet nem engedélyezte, hogy azon osztályok, akik a 12 éves oktatású rendszerben kezdték el tanulmányaikat, abban is fejezzék be.⁶⁷ Még ugyan ezen hónapban megjelentek a szakminisztérium metodikai utasításai és ajánlásai a társadalmi és humán tárgyak oktatásáról a 2010/11-es tanévben, ahol konstatálták, hogy újra átnézték és egyszerűsítették az 5. osztály számára a tantervet Ukrajna történetéből.⁶⁸ Ugyanitt adták közre a tizenkettőről tizenegy évre redukált ok-

⁶⁰ З листа міністерства освіти і науки України «Про порядок закінчення навчального року та проведення підсумкової атестації в загальноосвітніх навчальних закладах у 2006/2007 н. р.» // ІВШУ, 2007, №1. с.3.

⁶¹ ІЗМОН України, 2010, №4-5-6. лютий, с. 3-40.

⁶² Хроніка суспільствознавчої освіти. 2010 // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання, 2011, №1. с.49.

⁶³ Szudak városa a Krími Autonóm Köztársaság területén található

⁶⁴ Хроніка суспільствознавчої освіти. 2010 // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання, 2011, №1. с.49.

⁶⁵ U. ott

⁶⁶ Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу // www.mon.gov.ua/education/average/2442.doc (2010.09.29)

⁶⁷ Ukrajna OTM 2010. augusztus 21-i, 1/9-580. iktatási számú módszertani levele „Предмети суспільно-гуманітарного спрямування” // www.mon.gov.ua/education/average/metod_rek/susp.doc (2010.09.29)

⁶⁸ Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення у загальноосвітніх навчальних закладах предметів суспільно-гуманітарного спрямування у 2010/11 навчальному році // ІВШУ, 2010, №7-8. с.2.

tatás miatt korrekcióra szoruló 10-11. évfolyamos történelem tantervek pontosítását is.

A fenti, júliusi törvény elfogadása előtt történt, ám a széles közvélemény számára rejtve maradt, hogy az addig országos terjesztésű, az Oktatási Minisztérium által alapított és fenntartott *Isztorija v skolah Ukrajinö* (IVSU) májusban nem jelent meg, majd csak június elején látott napvilágot egy összevont számmal. Nem az addig pontosan megjelenő számok csúszása volt a lényeg, hanem hogy ettől az ötödik számtól kezdve egyetlen tudományos szerkesztő (Ljudmilla *Pancsenko*) kivételével eltűnt a folyóirat teljes szerkesztőségi gárdája. Ez a személy később a „kiadásért felelős” pozícióba került, a folyóiratban pedig semmilyen tudományos publikáció nem jelent meg, csak az új tantervek és a hozzájuk írt tankönyvek szövegrészeit hozták le. Az IVSU tizenegy száma így jelent meg. Közben 2011 januárjában új szakdidaktikai folyóirat látott napvilágot *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання*⁶⁹ címmel, melyet az Ukrajna Nemzeti Pedagógiai Tudományos Akadémiája Pedagógiai Intézete és az Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumának az oktatás tartalma és innovációs technológiák Intézete jegyez alapítóként. A lap impresszumából az is kiderült, hogy az alapításra kiadott állami engedélyt 2010. június 17-én írták alá, tehát közvetlenül azután, ahogy az IVSU-tól elment az egész gárda. Az *új-régi kiadvány*, ahogy az egyik kijevi prominens líceum vezető történelemtanára nevezte⁷⁰, szinte ugyan az, mint a régi volt: szerkezetileg, szemléletében, szerzőivel. Az IVSU, mint említettem, nem szűnt meg, csak a 2011. év második számáig kereste szerkesztőségi gárdáját. Az addigi Volodimir Vlaszov helyett Olekszandr *Hiszem* lett a főszerkesztő, s a szerkesztőbizottságban ezután öt akadémiai doktor, egy Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia levelező-tagja, három Ukrajna érdemes tanára kapott helyet.⁷¹

Az iskolai történelemoktatást leginkább befolyásoló, az abban közvetlenül (tanulók, szaktanárok), ill. közvetve (szülők) érintetteket továbbra is a „függetlennek” elnevezett emeltszintű vizsgák foglalkoztatták a legfőképp továbbra is, mivel minden egyes fél elégedetlen a történelem feladatokkal. Meglepő módon erről először pont a fent említett új szakfolyóiratban publikált terjedelmes cikkel egy kijevi líceum történelemtanára. Az elégedetlenség okai igen szerteágazóak, pl. a 2009-es évben közreadott történelem teszt minimum 1/3-da valamilyenképpen inkorrekt volt, teljesen eltűntek a nyílt végű kérdések, melyek lehetőséget adnak a szabad megfogalmazásra, így a teszt csak kérdések halmaza lett, nem gondosan kidolgozott feladatsor.⁷² Az is megkérdőjelezhető, miért kell minden felsőoktatási szakra ugyanazt az Ukrajna története tesztet teljesítenie a jelentkezőnek, akár gazdasági vagy földrajz, nyelvészeti vagy történelem szakirányra készül. A legerőteljesebb pedig az, miért kell az érettségi teszthez külön tantervet összeállítani, ha azt hirdeti a szakminisztérium, hogy ez a középiskolai tudás ellenőrzése, vagyis a középiskolai tananyagra épül.⁷³

2010. augusztus 19-én az ország minden régiójából érkeztek történelemtanárok az Oktatási és Tudományos Minisztérium augusztusi bizottsági ülésére, akik a történelem szekcióba voltak hivatalosak. A jelenlévő szaktanárok egy sor olyan kérdést vetettek fel, melyek állandó jelleggel vannak jelen az iskolai történelemtanításban, s immár

⁶⁹ *Isztorija i szuszpilysztvoznavsztvo v skolah Ukrajinö: teorija ta metodika navcsannyja*, magyarul ez annyit tesz, hogy Történelem és társadalomtudományok Ukrajna iskoláiban: az oktatás elmélete és módszertana

⁷⁰ *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання*, 2011, №1. c.1.

⁷¹ *ІВШУ*, 2011, №2-3. c.2.

⁷² *КОМАРОВ Юрій. Роздуми вчителя: про фаховість як передумову створення гарного тесту з історії України // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання*, 2011, №2. c.22, 27.

⁷³ *Святокум Оксана. Ми йдемо в майбутнє, озираячись на минуле: чого вчить досвід проведення зовнішнього незалежного оцінювання з історії України // ІВШУ*, 2011, №4. c.13.

két évtized alatt sem tudta az oktatási tárca orvosolni azokat. A megoldásra váró kérdések között van például az iskolai történelemoktatás egységes koncepciójának kidolgozása, a tantervek követelményeinek fölösleges adatmennyiségtől való megszabadítása, a tanulók életkori sajátosságainak figyelembevétele és betartása a tankönyvek összeállításánál, ill. a témazáró dolgozatok rendszerének hivatalos visszaállítása.⁷⁴ Az iskolai történelemoktatás egységes koncepciójának kidolgozására a szakminisztérium decemberben létrehozott egy munkacsoportot Viktor *Kocur* történészprofesszor vezetésével.

Az új 2010/11-es tanévben is folytatódott az ukrán-lengyel történelem és földrajzkönyvek tartalmát vizsgáló szakértői bizottság munkája, szeptember 21-24. között immár 13. alkalommal találkoztak és tanácskoztak Gdanskban.⁷⁵

2011. február 16-án látott napvilágot a szakminisztérium 141. számú rendelete, melyben az 5-8. osztályok számára ún. év-végi összesítő/felmérő vizsgadolgozat-írást irányoztak elő, ami hasonlatos egy témazáró és egy átvezető vizsga hibridjéhez. A történelem tárgyoktatást ez annyiban érintette, hogy Ukrajna története a fent említett osztályokban mindenhol kötelezőként szerepelt.⁷⁶ A feladatsorokat 38 változatban készítette el a minisztérium, s mindegyik nyolc feladattípust tartalmazott.⁷⁷ Minden esetben négy fokozatból állt össze a feladatsor: alap-, közép-, haladó- és felső szint. Az alapszintűek tesztek, a következő vegyes, a haladó kartográfiai feladatot tartalmazott, míg az utolsó szinten – megadott szempontok szerint – összefüggő szövegrészt (esszé) kellett produkálni. Majd egy hónap múlva, március 10-én, 1/9-184. számú minisztériumi rendelet az általános iskolai szint, vagyis a 9. osztályban a minősítő vizsgák szóbeli formáját engedélyezte⁷⁸, amivel valójában visszaállította a tétel formájában való vizsgázási rendet. Ukrajna történetéből 38, egyetemesből 43 kérdést irányoztak elő.⁷⁹

A 2010-ben aktív Európa-tanácsi együttműködés 2011-ben sem szakadt meg, s június 7-9. között Odesszában nemzetközi szemináriumot rendeztek „*Hétköznapi emberek nem hétköznapi helyzetekben: hogyan tanítsuk a civil társadalom történetét az iskolában*” címmel. A majd ötvenfős résztvevőgárda legfőbb célkitűzése az volt, hogyan lehet javítani az alap és középiskolai oktatás állami szabványait és a történelem tanterveket. A plenáris előadások előtt hangzott el Olekszandr *Udod* felszólalása, aki ismertette a 2011. június 3-án ülésezett ukrán-orosz történész vegyes bizottság munkáját, amely módszertani segédletet készít elő Ukrajna és Oroszország tanárai számára azon problémás kérdésekről, melyek közösek a két ország, a két nép számára. Kiemelte, elengedhetetlen, hogy a fiatalság a tolerancia szellemében nevelkedjen, s tudja mit jelent a közös történelem. Ugyancsak a plenáris előadások előtt kapott szót Tetjana *Milkina-Milko* is, aki az Európa Tanács mellett működő Történelemoktatási osztály helyettes vezetője. *Milkina-Milko* asszony felhívta a jelenlévők figyelmét, milyen fontos, hogy

⁷⁴ Хроніка суспільствознавчої освіти. 2010 // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання, 2011, №1. с.49.

⁷⁵ Євтушенко Раїса. Про роботу українсько-польської Комісії Експертів у справі вдосконалення змісту шкільних підручників історії та географії (Гданськ, 21-24 вересня 2010.p.) // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання, 2011, №1. с.31-34.

⁷⁶ Про проведення підсумкових контрольних робіт. Наказ Міністерства освіти і науки України // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, 2011, №8-9, березень. с.3-4.

⁷⁷ Методичні рекомендації щодо проведення підсумкових контрольних робіт у 5-8 класах загальноосвітніх навчальних закладів в 2010/11 навчальному році // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, 2011, №8-9, березень. с.13.

⁷⁸ Про затвердження нормативно-правових актів щодо переліку питань для проведення державної підсумкової атестації в усній формі у 9 класі загальноосвітніх навчальних закладів в 2010/11 навчальному році // ІВШУ, 2011, №5. с.3-6.

⁷⁹ Про білети для проведення державної підсумкової атестації у 9 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2010/11 навчальному році // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, 2011, №11-12, квітень. с.17-24.

2011. május 11-től Ukrajna irányítja az Európa Tanács Miniszteri Tanácsát. Elmondta gondolatait arról is, megengedhetetlen, hogy a történelemtanítás csak a politikatörténetre korlátozódjon, hisz múltunk része a szellemi-, társadalmi-, kulturális élet (az életmód, a mindennapok, a nők és gyermekek sorsa) is.⁸⁰

2011-ben az Ukrajna története emelt vizsgateszten 161 783 személy vett részt, akik közül hárman értek el 100%-os teljesítményt, vagyis 84 pontot, a legtöbb 35 pontot szereztek. A tesztközpont későbbi hivatalos elemzésében azt a tény is közölték, hogy a kérdések 40%-a nehéz, 10%-a a kifejezetten nehéz kategóriába tartozott, vagyis a 60 kérdés fele bizonyult megoldhatatlannak az érettségizők zömének.⁸¹ A megoldhatatlan feladatok magas százalékaránya, ill. az elért pontok mennyisége minőségi mutatója lehet egyrészt a teszteknek, másrészt az érettségizők tudásának.

Összegzőképpen elmondható, hogy a független Ukrajnában bár voltak kezdeményezések az iskolai történelemtanításnak a nyugati mintához való igazítására, a politikai irányváltások következtében jelenleg mégis az 1980-as években, a Szovjetunióban kialakított rendszer áll fenn. Ez igaz nem csak a történelemnek egyetemes és országtörténetre való bontásában, hanem az évfolyamonkénti szerkezetre, tartalomra és korszakolásra is. Az ukrán állam „töretlenül és szinte változatlanul” használja az iskolai történelemtanítást saját legitimitásának és ideológiájának propagálására, a tárgy oktatására használható tankönyvek pedig a „szervezett formában való felejtés és emlékezés megtestesítői, ill. társadalom-politikai projektek, melyek az állam-politikai nemzet formálását szolgálják”.⁸²

BIBLIOGRÁFIA

Források

- Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Освіта України, №5, 20 січня 2004 р.
- Зовнішнє незалежне оцінювання з історії України. Офіційний звіт // ІВШУ, 2011, №10.
- З Офіційного звіту про проведення зовнішнього незалежного оцінювання знань випускників загальноосвітніх навчальних закладів України в 2009 р.: тест з історії України // ІВШУ, 2009, №11.
- Зовнішнє тестування з історії. Інформаційні матеріали. – Київ: Центр тестових технологій, 2005.
- Історія в школах України (ІВШУ), 2001, №№3-4; 2006, №1; 2007, №1; 2007, №2; 2011, №2-3.
- Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення у загальноосвітніх навчальних закладах предметів суспільно-гуманітарного спрямування у 2010/11 навчальному році // ІВШУ, 2010, №7-8.
- Інформаційний Збірник Міністерства Народної Освіти Української РСР
  - 1991 №2, №17-18, №22, №23.
  - 1992, №6, №7-8, №12.
  - 1993, №1, №2, №5.
- Інформаційний Збірник Міністерства Освіти України,

⁸⁰ «Звичайні люди у надзвичайних ситуаціях: як навчати історії громадянського суспільства в школах.» Міжнародний семінар, м. Одеса, 7-9 червня 2011 року // Історія України №38, жовтень, 2011р.

⁸¹ Зовнішнє незалежне оцінювання з історії України. Офіційний звіт // ІВШУ, 2011, №10. с.3.

⁸² Ткаченко Василь. Суд над Кліо: «перетворення» історичної пам'яті // Політичний менеджмент 2008, №6. с.54-55.

- 1994, №2.
- 1995, №8.
- 1996, №24.
- 1997, №19.
- Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України,
  - 2000, №11, №14.
  - 2003, №20, жовтень, №24, грудень.
  - 2010, №4-5-6, лютий.
  - 2011, №8-9, березень.
- Інформаційні матеріали Українського уенстру оцінювання якості освіти: тест з історії України для зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних закладів 2008 року // ІВШУ, 2008, №1.
- Концепція профільного навчання в старшій школі. Проект // Освіта України, №42-43, 10 червня 2003 р.
- Методичні рекомендації щодо проведення підсумкових контрольних робіт у 5-8 класах загальноосвітніх навчальних закладів в 2010/11 навчальному році // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, 2011, №8-9, березень.
- Освіта України, № 10, 10 березня 1995 р., № 18-19, 8 травня 2001 р.
- Положення про організацію і проведення VI конкурсу «Уроки голокоусту та голодомору – уроки толерантності» за сприяння Міністерства освіти і науки України // ІВШУ, 2009, №7-8.
- *Предмети суспільно-гуманітарного спрямування*? // www.mon.gov.ua/education/average/metod_rek/susp.doc (2010.09.29)
- Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу // www.mon.gov.ua/education/average/2442.doc (2010.09.29)
- Про білети для проведення державної підсумкової атестації у 9 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2010/11 навчальному році // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, 2011, №11-12, квітень.
- Програми для середніх навчальних закладів. Історія. 5-11 класи. Київ, Радянська школа, 1989.
- Програми для середньої загальноосвітньої школи. Історія України 5-11 класи. Всесвітня історія 6-11 класи. Київ «Перун», 1996.
- Програми для середньої загальноосвітньої школи. Основи правознавства 9-й клас. Київ «Перун», 1996.
- Програми для середньої загально-освітньої школи. Історія України 5-11 класи. Всесвітня історія 6-11 класи. Київ «Перун», 1998.
- Програмові вимоги зовнішнього незалежного оцінювання з історії // ІВШУ, 2007, №2.
- Про затвердження нормативно-правових актів щодо переліку питань для проведення державної підсумкової атестації в усній формі у 9 класі загальноосвітніх навчальних закладів в 2010/11 навчальному році // ІВШУ, 2011, №5.
- Про проведення підсумкових контрольних робіт. Наказ Міністерства освіти і науки України // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, 2011, №8-9, березень.
- Про проведення підсумкових контрольних робіт // ІВШУ, 2011, №2-3.

- Специфікація тесту з історії України для зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень знань випускників загальноосвітніх навчальних закладів (Зовнішнього незалежного оцінювання 2010 року) // ІВШУ, 2009, №11.

Tanulmányok, cikkek

- Бойко В. І. Аналіз результатів зовнішнього сертифікаційного тестування 2005 року з історії // Вістник. Тестування і моніторинг в освіті, 2006, №1.
- Гирич І. Б. Українська історична освіта на початку ХХІ ст.: від обмежень філософії етноцентризму до концепції засвоєння «чужого» як «свого» // Історія в школах України, 2009, №5.
- Гірний, О. Єдиний курс історії. Обговорюємо львівську ініціативу // Історія України, 2003, №25-26.
- Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ—ХХ ст. 2-е видання. - Київ, 2000.
- Губина С. Л., Сідорчук В. П. Історія України. Усе про ЗНО-2010 + тренувальні вправи. –Харків: ФОП Співак В. Л., 2010.
- Євтушенко Раїса. Про роботу українсько-польської Комісії Експертів у справі вдосконалення змісту шкільних підручників історії та географії (Гданськ, 21-24 вересня 2010.р.) // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання, 2011, №1.
- «Звичайні люди у надзвичайних ситуаціях: як навчати історії громадянського суспільства в школах.» Міжнародний семінар, м. Одеса, 7-9 червня 2011 року // Історія України №38, жовтень, 2011р.
- Комаров Юрій. Роздуми вчителя: про фаховість як передумову створення гарного тесту з історії України // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання, 2011, №2.
- Кондуфор Ю. Ю. Історія Української РСР. Підручник для 10-11 класу. Київ: «Радянська школа», 1991.
- Концепція єдиного курсу історії в 12-річчій середній школі: «львівська ініціатива» // Історія України, 2003, №11, березень.
- Ладиченко Тетяна. Нові методи вивчення історії у багатокультурному суспільстві // ІВШУ, 2008, №11-12.
- Лысенко Н. Н. О структуре исторического образования в школе // Преподавание истории в школе, 1988, №5.
- Мазур Леонід. Історія з географією, або «концепція єдиного курсу історії» // Директор школи, 2004, №13, квітень.
- Мокрогуз О., Новик К. Чи впливає новий зміст оцінювання на навчальний процес, або Як сьогодні вчити історії (Роздум методистів) // ІВШУ, 2006, №2.
- Островський Валерій. Тестовий контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів з історії в контексті компетентнісного підходу // ІВШУ, 2010, №2.
- Портнов А. Між «Центральною Європою» та «Русским миром»: Сучасна Україна у просторі міжнародних інтелектуальних дискусій. – К. : НІСД, 2009.
- Портнов А. Terra hostica. Образ России в украинских школьных учебниках истории после 1991 года // Неприкосновенный запас [Москва]. 2004. № 4(36). (<http://magazines.russ.ru/nz/2004/4/port12.html>) (<http://www.polit.ru/research/2004/12/14/portnov.html>) (http://dialogs.org.ua/issue_full.php?m_

- id=1733) 2011.05.20.
- Святокум Оксана. Ми йдемо в майбутнє, озираючись на минуле: чого вчить досвід проведення зовнішнього незалежного оцінювання з історії України // ІВШУ, 2011, №4.
  - Ткаченко Василь. Суд над Кліо: «переформування» історичної пам'яті // Політичний менеджмент 2008, №6.
  - Хроніка суспільствознавчої освіти. 2010 // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання, 2011, №1.
  - Чупрій Леонід. Історична освіта в Україні як складова державної політики пам'яті // Політичний менеджмент 2011, №4.
  - CSERNICKÓ István-MELNYK Szvitlana: *Az ukrajnai kisebbségek és a nyelvi oktatás*. In. Magyarok a Tisza-forrás környékén. A felső-Tisza-vidéki magyarok anyanyelvi-oktatási helyzete egy kutatás tükrében. Szerk.: Orosz Ildikó, PoliPrint, Ungvár, 2007.
  - SZAMBOROVSKYNÉ Nagy Ibolya: *A történelemoktatás távlatai Ukrajnában (Gondolatok egy tervezet kapcsán)*. In. Közoktatás. VIII. évf. 2001/3.
  - SZAMBOROVSKYNÉ NAGY Ibolya: *Töretlenül és (szinte) változatlanul. A történelemtanítás régen és ma a k. h. 22-44°-a között, Ukrajnában*. Történelempedagógiai Füzetek. 25. sz. Bp. 2007.

IBOLYA SZAMBOROVSKYNÉ NAGY

IN THE MIRROR OF TWO DECADES

THE DEVELOPMENT OF HISTORY TEACHING IN THE SCHOOLS OF UKRAINE (1991-2011)

Since the introduction of organized mass education, which has already been started in certain regions of our continent in the 18th century, history took a particular place among school subjects. This peculiar role was due to the fact that history could efficiently fit in the process of building loyalty to the state (ruling in the 18-19th centuries) and from time to time it served the government's expectations too. Most of today's national states consider the role of this subject the same as the empires did one-two centuries before. History, as a school subject, was explicitly suitable (and is suitable today) for mediating the leading ideological and political line. The present study approaches the given topic rather from the point of view of historiography than from the aspect of the history of education. Showing the possibilities of teaching this subject in school during the given period we tried to give a snapshot of the period and reflect the processes induced by the events occurring in the country. The general conditions of teaching history are presented in chronological order without dealing with educational appliances and questions of special didactics.

A KÖTET SZERZŐIRŐL

BARÁT JULIANNA, PhD (1981) – A II. Rákóczi Ferenc KMF történelem-földrajz szakán végzett. Kutatási területe a Rákóczi-szabadságharc. Fontosabb tanulmányai: *A beregszászi zászlóbontás emlékére. Anno 1703* – Hadtörténelmi Közlemények, Budapest, 2003. évi 3. szám. (Társszerző: Mészáros Kálmán). *Bercsényi Miklós – Ung vármegye főispánja (1692 – 1701)* – Acta Beregsasiensis, V. évfolyam, 1. kötet, 2006.

BOCSKOR ANDREA, PhD (1978) – A II. Rákóczi Ferenc KMF angol-történelem szakán végzett, jelenleg az ezen intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Intézet vezetője, ill. ugyan itt a Történelem és Társadalomtudományi Tanszék docenseként Ukrajna és a szláv népek historiográfiáját és Egyetemes kultúrtörténetet oktat. Kutatási területe az ukrán magyarságkép kérdéskörébe tartozik.

BRAUN LÁSZLÓ (1971) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett, jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem és Társadalomtudományi Tanszékének tanára. Ukrajna történetét tanít a kezdetektől 1914-ig. Kutatási területe Északkelet Magyarország története a 19-20. század fordulóján. F. m. *Hitelszövetkezetek a hegyvidéki kirendeltség keretében 1898-1910 között*. (Ungvár, 2011, PoliPrint - II. Rákóczi Ferenc KMF), társszerzőként: *Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján*. (Ungvár, 2010, PoliPrint)

CSÁSZÁR ISTVÁN (1985) – A II. Rákóczi Ferenc KMF történelem-földrajz szakán végzett, ill. a Debreceni Egyetem Történelem és Néprajzi Doktori Iskolájában abszolvált. Jelenleg a Történelem és Társadalomtudományi Tanszék tanársegéde és koordinátora. Történelemfilozófia és eszmetörténet a 20. században, ill. Kárpátalja 20. századi történetét tanít. Kutatási területe: Kárpátalja társadalom és politikatörténete a szovjet érában (különös tekintettel a brezsnyevi időszakra).

CSATÁRY GYÖRGY, PhD (1963) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett, jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem és Társadalomtudományi Tanszékének vezetője. Egyetemes középkort, Általános historiográfiát és Honismeretet tanít. Kutatási területe: A II. Rákóczi Ferenc vezette 1703-1711-es szabadságharc, ill. mai Kárpátalja története. F. m. *Levéltári kalászatok. (tanulmányok, dokumentumok)*. (Ungvár-Budapest, 1993. Intermix), *Ung megyei közgyűlések. Anno 1700-1706. Forrásközlés. (Vármegyei jegyzőkönyvek alapján)* (Ungvár, 2008, KMKSZ), *Ugocsa vármegye II. Rákóczi Ferenc államában 1703–1711*. (Ungvár-Beregszász, 2008, PoliPrint - II. Rákóczi Ferenc KMF), *A máramarosi öt koronaváros levéltára. 1326-1910*. (Ungvár-Beregszász, 2011, PoliPrint - II. Rákóczi Ferenc KMF)

DANCS GYÖRGY (1986) – A II. Rákóczi Ferenc KMF történelem-földrajz szakán végzett. Jelenleg a Debreceni Egyetem Történelem és Néprajzi Doktori Iskolájának doktorandusza. Kutatási területe: a XIX. századi magyar történelem, azon belül Báró Perényi Zsigmond életpályája.

DARCSI KAROLINA (1980) – A II. Rákóczi Ferenc KMF történelem-földrajz szakán végzett, majd a Budapesti Corvinus Egyetem Közpolitikai szakirányán politikai szakértői képesítést szerzett. A Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskolájának doktorjelöltje. Jelenleg az ezen intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Intézet kutatója, ill. ugyan itt a Történelem és Társadalomtudományi Tanszék tanára. Európai Uniós ismereteket, Szociológiát és Ukrajna és a globalizáció tárgyakat oktat. Kutatási területe: Önkormányzatok, regionalitás.

DOBOS SÁNDOR (1986) – A II. Rákóczi Ferenc KMF angol-történelem szakán végzett, jelenleg az ezen intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Intézet fiatal kutatója, ill. a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának doktorandusza. Kutatási területe: Helytörténet, helység-, utca- és tér nevek, helységnévadási politika Kárpátalján 1898 – 2010 között.

LŐRINZNÉ FABIÁN ÉVA (1974) – A Debreceni Hittudományi egyetemen végzett, jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem és Társadalomtudományi Tanszékének óraadó tanára. Kutatási területe: Biblia teológia (Biblateológia).

LUKÁCS ATTILA (1986) – A II. Rákóczi Ferenc KMF történelem-földrajz szakán végzett. Jelenleg a Debreceni Egyetem Történelem és Néprajzi Doktori Iskolájának doktorandusza, ill. a Beregszászi 3. számú Középiskola földrajz szaktanára. Kutatási területe: Magyar-magyar kapcsolatok (főleg Az Antall-kormány idején).

MOLNÁR D. ERZSÉBET (1979) – A II. Rákóczi Ferenc KMF angol-történelem szakán végzett, ill. a Debreceni Egyetem Történelem és Néprajzi Doktori Iskolájában abszolvált. Jelenleg a II. RFKMF keretein belül működő Lehoczky Tivadar Intézet kutatója, ill. ugyan itt a Történelem és Társadalomtudományi Tanszék tanára. Egyetemes történelem újkori szakaszát oktatja. Kutatási területe: A szovjet rendszer kiépítése Kárpátalján (1944-53)

RÁCZ BÉLA – (1981) – A II. Rákóczi Ferenc KMF történelem-földrajz szakán végzett, ill. az ELTE Földtudományi Doktori Iskolájában abszolvált. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem és Társadalomtudományi Tanszékének adjunktusa, ahol régészetet, Történelmi antropológiát és Őskori történelmet oktat. Kutatási területe: Archeometria, őskori könyvsanyagok. Publikációi az Archeometriai Műhely, ill. az Acta Beregsasiensisben jelentek meg.

SZAKÁL IMRE (1986) – A II. Rákóczi Ferenc KMF történelem-földrajz szakán végzett. Jelenleg a Debreceni Egyetem Történelem és Néprajzi Doktori Iskolájának doktorandusza, a Géniusz Jótékonysági Alapítvány instruktora, ill. a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem és Társadalomtudományi Tanszék tanársegéde. Ukrajna története és Történelemfilozófia tárgyak szemináriumainak vezetője. Kutatási területe: Kárpátalja története a két világháború közötti időszakban.

SZAMBOROVSKYKYNÉ NAGY IBOLYA, PhD (1970) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Apáczai Csere János Könyvtárának igazgatója, ill. az intézmény Történelem és Társadalomtudományi Tanszékének docense. 20. századi egyetemes és Nyugati és déli szláv népek történetét, ill. történelem szakmódszertant tanít. Kutatási területe: Oktatáspolitikai és a történelem tanítása a Szovjetunióban 1945-1991 között, ill. ugyanezen téma ukrainai vonatkozásai 1991-től napjainkig, valamint az iskolai történelemtankönyvek tartalmi és didaktikai kérdései, a történelemoktatás kárpátaljai sajátosságai. Publikációi többek között az Új Pedagógiai Szemle, a Történelempedagógiai füzetek, az Acta Beregsasiensisben jelentek meg.

SZŐLŐSI NÓRA (1986) – A II. Rákóczi Ferenc KMF angol-történelem szakán történelem, ill. az Ungvári Nemzeti Egyetemen angol Magiszteri oklevelet szerzett. Jelenleg az ELTE Történelemtudományi Doktori Iskolájának doktorandusza. Kutatási területe: Kárpátalja és a revízió kérdése 1938-1944 között.

VÁRADI NATÁLIA, PhD (1980) – A II. Rákóczi Ferenc KMF angol-történelem szakán végzett, jelenleg ezen intézmény Történelem és Társadalomtudományi Tanszékének docense, ill. emellett az intézmény Felnőttképzési központjának a vezetője. Magyar nép története az őskorban és középkorban tárgyat oktatja. Magyar nép története az őskorban és középkorban tárgyat oktatja, ill. emellett az intézmény felnőttképzési központjának a vezetője. Kutatási területe: az 1956-os magyar forradalom kárpátjai visszhangja.

Наукове видання

«Так я залишуся вісником й надалі»

Присвячується світлій пам'яті Шовш Калмана.
Наукові статті на пам'ять Шовш Калмана.

Редактор: *Самборовські-Нодь Ібоя*

Відповідальний за випуск: *Орос Ільдико, Сікура Йозеф*

Верстка: *Лукач Аттила*

Обкладинка: *Лукач Аттила та Самборовські-Нодь Ібоя*

Здано до складання 22.03.2012. Підписано до друку 14. 05. 2012.

Папір офсетний. Формат 70x100/16.

Умовн. друк. арк. 20,7. Тираж 300. Зам. 11/12.

СП «ПоліПрінт», м. Ужгород, вул. Тургенєва, 2.

Т 15 **«Так я залишуся вісником й надалі».** Присвячується світлій пам'яті Шовш Калмана. Наукові статті на пам'ять Шовш Калмана / За редакцією Самборовські-Нодь І. І. – Ужгород: ПоліПрінт, 2012. - 258 с. (угорською мовою).

ISBN 978-966-2595-22-2

Збірник наукових статей присвячується світлій пам'яті колишнього завідуючого кафедрою історії та суспільних дисциплін та ректора Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ. В ньому подаються до цього часу неопубліковані наукові статті колишніх колег, учнів, викладачів та випускників кафедри, які ґрунтуються на результатах особистих досліджень. Більшість статей займається історією та/або сьогоденням краю. Пізнання архівних джерел щодо історії краю є важливою складовою у вивченні минувшини, й тому ігнорування історичних джерел часто приводить до помилкових тлумачень історії краю.

Видання розраховане на широке коло читачів, які цікавляться історією та сучасністю Закарпаття.

УДК 378.11(477.87)
ББК 72.4(4УКР-4ЗАК)